

КУРС «ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОГРАФІЯ» В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОГРАФІВ УКРАЇНИ

Розглянуто тематику дистанційного курсу «Електронна бібліографія» для українських бібліографів, що пропонується фахівцями ХДНБ імені В. Г. Короленка.

Ключові слова: електронна бібліографія, електронні бібліографічні ресурси, дистанційне навчання, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.

Glazunova L.

«ELECTRONIC BIBLIOGRAPHY» COURSE IN THE SYSTEM OF DISTANT PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF BIBLIOGRAPHERS IN UKRAINE

Subjects of the distance course «Electronic Bibliography» for Ukrainian bibliographers proposed by the specialists of Kharkiv Korolenko State Scientific Library is considered.

Keywords: electronic bibliography, electronic bibliographic resources, distance learning, Kharkiv Korolenko State Scientific Library.

Глобальні процеси інформатизації суспільства значно змінюють традиційні техніко-технологічні засади бібліотечно-бібліографічної діяльності. Розширення використання новітніх інформаційних технологій, формування глобальних, національних та регіональних інформаційних мереж і систем, інтеграція технологічних процесів генерації, розповсюдження та використання документальної інформації призвели до трансформації інформаційно-бібліографічної діяльності [1].

Навчання та підвищення кваліфікації для вітчизняних бібліографів є безсумнівно актуально, адже швидкоплинні зміни у всіх процесах бібліографічної діяльності обумовлюють і можливості швидкого реагування, що, передусім, можливо за умов подальшого впровадження дистанційного навчання.

Головна мета курсу – надати слухачам сучасні уявлення про електронну бібліографію, тенденції її розвитку, проблеми та перспективи.

Складена нами програма базується на досвіді викладання у Харківській державній академії культури курсів «Електронна бібліографія» та «Електронні бібліографічні ресурси (ЕБР)» [2–4].

Всього до вивчення пропонується 14 тем, які будуть викладатися провідними бібліографознавцями та бібліографами-практиками ХДНБ імені В. Г. Короленка, Харківської державної академії культури, інших ВНЗ та бібліотек у формі вебінарів, он-лайн семінарів тощо. Курс є факультативним, хоча всі слухачі отримають сертифікат про навчання. Передбачається варіативна модульність курсу – тижневі, тритижневі, місячні курси, а також можливість окремо прослухати тему у режимі вебінару (враховуючи спеціалізацію бібліотекаря-бібліографа). Партнером дистанційного навчання є Дистанційна академія (<http://www.d-academy.com.ua>) видавничої групи «Основа» (<http://osnova.com.ua>).

Розглянемо детальніше тематику курсу.

Тема 1 «Сутність та специфіка електронної бібліографії». Досліджується трансформація бібліографії в епоху електронних комунікацій; теоретичні проблеми термінології, типології, сутності, призначення, соціальної ролі, функцій та властивостей електронної бібліографічної інформації (БІ). Електронна (комп'ютерна) бібліографія виділяється як особливий вид бібліографії за ознакою способу підготовки та одержання БІ (за визначенням Г. М. Швецової-Водки) [5]. У той

же час електронна бібліографія є складовою частиною будь-якого іншого виду бібліографії та вона є узагальнюючою для всіх видів бібліографії, що виділяються за різними ознаками. Терміносистема електронної бібліографії та напрями її уніфікації. Співвідношення термінів: електронна та комп'ютерна бібліографія; електронна бібліографія та вебліографія, електронна бібліографія та онлайнграфія тощо. Поняття «технобібліографії». Характеризуються фактори, що обумовлюють специфіку електронної бібліографії: програмно-пошуковий, методико-технологічний, організаційно-управлінський, часовий та ресурсний. Розглядаються основні форми існування електронної бібліографії. Суспільні функції БІ в електронному середовищі: пошукова, комунікативна, оціночна, бібліометрична, наукометрична, статистична, історико-культурна, наукознавча тощо. Бібліографія в електронному середовищі та авторське право.

Тема 2 «Структура бібліографічної діяльності в електронному середовищі» передбачає аналіз електронно-бібліографічної діяльності. Характеризується компонентна структура в галузі електронної бібліографії: суб'єкти, об'єкти, процеси, результати. Суб'єкти практичної бібліографічної діяльності (БД): бібліографи-професіонали; колективи, які професійно створюють та розповсюджують електронну БІ, та окремі індивідууми, не пов'язані професійно з БД. Характеристика основних суб'єктів діяльності – книжкових палат, бібліотек, інформаційних центрів, книготорговельних та книгорозповсюджуючих організацій, архівів, музеїв, фірм тощо. Об'єкти БД. Атрибути об'єктів бібліографічного відображення. Документи як безпосередні об'єкти бібліографічного відображення в електронному середовищі. Електронні ресурси як особливі об'єкти БД.

Опосередковані об'єкти БД: користувачі електронної БІ – колективні та індивідуальні.

Процеси БД: виробництво електронної БІ та її розповсюдження.

Тема 3 «Класифікація ЕБР». Електронні бібліографічні ресурси як засоби і результати бібліографічної діяльності. Бібліографічні бази даних (БзД) як основа системи ЕБР. Класифікація БзД та ЕБР: єдність та відмінності. Теоретичні обґрунтування необхідності класифікації БзД та ЕБР.

Види БзД: фактографічні та документальні. Документальні БзД: повнотекстові та документографічні. Види документографічних БзД: діловодні, археографічні, музеографічні, бібліографічні (сигнальні, предметизовані, анотовані, реферативні, критичні (рецензовані)).

Багатоаспектна класифікація ЕБР. Види ЕБР за суспільним призначенням. Види ЕБР за особливостями об'єкта обліку (відображених документів): видами документів; змістом документів; змістовно-територіальними зв'язками документів, що відображаються; місцем видання відображених документів; часом видання відображених документів; мовою та часом відображених документів; за ступенем згортання інформації, що міститься у відображених документах; за зв'язками з певним документним фондом. Види ЕБР за методами бібліографування: способом бібліографічного відбору; способом бібліографічної характеристики. Види ЕБР за можливостями пошуку. Види ЕБР за операційною системою та програмними засобами, що використовується. Види ЕБР за жанрами (особливостями внутрішньої форми). Види ЕБР за зовнішньою формою. Види ЕБР за іншими ознаками: технологією доступу; можливостями доступу з конкретного комп'ютера; за режимом доступу; за наявністю друкованого аналога; за походженням документа; за каналом сприйняття інформації; за ступенем завершеності; за структурою змісту; за обставинами побутування у зовнішньому середовищі, за наявністю зв'язків з повними текстами документів. Метабібліографічні ЕБР. Класифікація ЕБР за ознакою способу організації бібліографічних записів – лінійна та дискретна. Поняття електронно-текстових та електронно-форматних ЕБР. ЕБР власної генерації та придбані ЕБР.

Тема 4 «Бібліографічний пошук: стратегія в електронному середовищі». Пошукові засоби глобальних мереж. Сортування БзД в інформаційно-пошукових системах.

Особливості бібліографічного пошуку в електронному середовищі. Локальний та віддалений пошук. Електронні пошукові системи (ПС): ПС, засновані на вільному тексті; ПС у вигляді покажчика (полі / мульті ПС); ПС природними мовами. Уніфікація пошукових ознак за допомогою авторитетних даних. Інформаційно-пошукова мова (ІПМ). Пошуковий образ документа (ПОД). Пошуковий образ запиту (ПОЗ). Пошуковий припис (ПП). Вимоги до інформаційного пошуку –

пертинентність та релевантність. Властивості пошуку: повнота і точність. Поняття «втрати інформації» та «інформаційний шум».

Тема 5 «Генерація ЕБР». Електронне бібліографування. Створення електронних бібліографічних записів (БЗ). Нормативне забезпечення складання БЗ. Особливості БЗ електронних ресурсів. Комп'ютерне згортання текстів. Автоматичний відбір. Заповнення комунікативних форматів. Автоматичне індексування. Автоматичне реферування (автореферування) та анутовання документів. Сортування БЗ в інформаційно-пошукових системах.

Модуль «Каталогізатор» в автоматизованих інформаційних бібліотечних системах (АІБС). Поліоб'єктність та інтегрованість сучасних АІБС. Генерація вихідних форм ЕБР у АІБС.

Тема 6 «Корпоративна каталогізація». Типологія корпоративних АІБС: зведені каталоги; бібліотечні системи корпоративної каталогізації; корпоративні бібліотечно-інформаційні системи.

Тема 7 «Аналітико-синтетична обробка ресурсів локального та віддаленого доступу». Метадані. Дублінське ядро метаданих. Стандарт передачі метаданих в Інтернеті OpenURL 1.0 як засіб оптимізації розподіленого пошуку електронних ресурсів в мережі. Застосування мультимедійних технологій у виробництві ЕБР.

Тема 8 «Авторитетний файл колективного автора» та **тема 9** «Формування авторитетного файла предметних рубрик» передбачає знайомство з досвідом роботи у цьому напрямі фахівців ХДНБ імені В. Г. Короленка.

Тема 10 «Бібліографічне обслуговування користувачів: загальна характеристика, основні види». Бібліографічне обслуговування користувачів: загальна характеристика, основні види. Обслуговування локальних та віддалених користувачів в електронному середовищі: доступ до електронного каталогу; зовнішніх баз даних; електронних бібліотек тощо; автоматизовані системи вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ); автоінформатори; онлайнове довідково-бібліографічне обслуговування тощо. Організація бібліографічного обслуговування користувачів в електронному середовищі: цифрові служби поточного оповіщення; віртуальні довідкові служби та ін. Модуль вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) в АІБС.

Трансформація довідково-бібліографічного обслуговування та бібліографічного інформування користувачів в електронному середовищі. Форми довідково-інформаційного обслуговування (ДІО): асинхронні (електронна пошта; мережеві форми) та синхронні (довідки в режимі чату / зворотнього зв'язку; мережевий контактний центр; VoIP – голос поперх Інтернету; відеоконференції) форми. Використання соціальних мереж.

Тема 11 «Віртуальна виставка у бібліотеці як бібліографічний ресурс» (можлива форма проведення – он-лайн-семінар) має на меті розкрити термінологічний аспект даного жанру ЕБР, навести типологію, технологію підготовки та сервіси для генерації.

Тема 12 «Система підготовки ЕБР в Україні. Загальні ЕБР України». Електронна державна бібліографія України: особливості, принципи функціонування. ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова» як провідний центр поточної державної бібліографії. БЗД різних видів видань як основа формування національного бібліографічного репертуару. Внесок національних та паранаціональних бібліотек України у формування системи державних та ретроспективних ЕБР.

Електронні каталоги бібліотек – домінуючий сегмент електронного бібліографічного середовища країни. Вимоги до «споживчих якостей» електронного каталогу. Загальна характеристика розвитку бібліотечно-каталожних ЕБР в Україні.

Тема 13 «Система підготовки ЕБР в Україні. Спеціальні ЕБР України». Система науково-допоміжних ЕБР. Характеристика ЕБР центрів багатогалузевого профілю національної системи науково-технічної інформації: УкрІНТЕІ, ДНТБ України, НІБУ, НБУВ, ЛННБ ім. В. Стефаніка, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, ОННБ ім. О. М. Горького. Огляд ЕБР галузевих центрів всеукраїнського рівня національної системи науково-технічної інформації: НІБУ, ННМБ, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського, ННСГБ НААН, ДНАББ ім. В. Г. Заболотного. Перспективи розвитку науково-допоміжних ЕБР України.

Розвиток рекомендаційних ЕБР в Україні. Сучасні жанри рекомендаційних ЕБР: буктуби, рекомендаційні сервіси тощо.

Видавничо-книготоргівельні ЕБР України. Сайти видавництв та книготоргівельних організацій як джерело інформації про ЕБР.

Тема 14 «Організація і управління ЕБР». Законодавчі та нормативно-правові акти України як підґрунтя для розвитку ЕБР України. Головні організаційні засади створення, зберігання та використання ЕБР.

Моніторинг ЕБР в мережі Інтернет. Метабібліографія як засіб реєстрації існуючих ЕБР. Якість ЕБР: повнота відображення документів (за часом видання, видами тощо), склад БЗ, пошукові можливості; доступність та ін. Доступність ЕБР: платність або безплатність доступу; вимога реєстрації; можливість копіювання, закритість з технологічних причин та ін.

Список використаних джерел:

1. Глазунова Л. В. *Державні бібліографічні електронні ресурси України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз* / Л. В. Глазунова // *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.)* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів – членів МААН. — Київ, 2013. — С. 26–29.

2. Глазунова Л. В. *«Електронна бібліографія» для магістрів: інноваційний потенціал курсу та досвід викладання* / Л. В. Глазунова // *Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу : матеріали наук.-практ. конф., 13–14 груд. 2005 р.* / Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2005. — С. 220–222.

3. *Електронні бібліографічні ресурси : прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. 5 курсу спец. «Книгозн., бібліотекознавство і бібліогр.» ; спеціалізації «Бібліографозн. та інформ. діяльн.»* / М-во культури України, Каф. бібліографозн. та інформ.-бібліогр. діяльн. ; [уклад.: В. А. Маркова ; рецензенти: О. М. Кобєєв, Л. В. Глазунова]. — Харків, 2013. — 59 с.

4. Маркова В. А. *Курс «Электронные библиографические ресурсы» в подготовке специалистов на факультете «Библиотековедения и информатики»* / В. А. Маркова // *Скворцовские чтения. Библиотечное дело – 2014: Библиотечно-информационная деятельность и документно-информационные коммуникации в сфере культуры и образования : материалы девятнадцатой междунар. науч. конф. (23–24 апр. 2014 г.)*. – М., 2014. – Ч. 2. – С. 161–162.

5. Швецова-Водка Г. М. *Вступ до бібліографознавства [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр.»* / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – 3-тє вид., випр. та допов. – Рівне, 2011. – 231 с. – URL: <http://oa.elibukr.org/handle/1984/1453>.